

יומא עט: 'תרי קבי דתמרי חד קבא דקשיבא וסריח'.  
 מועד קטן י: אמר רב פפא להתיר לייבש תמרים במועד כדי שלא יתליעו.  
 כתובות ס. ר"פ אמר אפילו תמרא דהנוניתא'.  
 ב"מ סז: 'אמר מר זוטרא משמיה דרב פפא... ואפילו מתמרי דאבודיא'.  
 כריתות יד. 'רב פפא אמר כגון דמלייא בתמרי'.

'נקיט מרגנתא בחדא ידיה וכורא חדא ידיה. מרגניתא אחוי להו וכורא לא אחוי להו עד דמיצטערן והדר אחוי להו'. הריטב"א נטה מפרש"י (וכתב שאינו מחזור כלל. וע' אגרות משה אה"ע ח"ד סוס"י סו), ופירש שרצה ללמד בנותיו מדת הצניעות שהיא טובה. ונטל מרגלית בידו אחת ופחם בידו האחרת. המרגלית הראה להן לאלתר ואת הפחם לא הראה, כסבורות שהוא דבר חשוב מאד ומצטערות היו לראותו, ורק לאחר מכן הראה להן – להודיען שהדבר הצנוע, אדם מחבבו יותר. והנצי"ב בחדושו פירש בדרך זו: שני חיובים הם שחייב הבעל לאשתו; תכשיטים ותשמיש. ורמזו רב חסדא לבנותיו בדרך חכמה שתכשיטים אפשר להן לבקש בפה מלא אבל לא תשמיש. מה עשה, נטל מרגנית בידו אחת – רמז לתכשיטים, ודג בידו אחרת – רמז לתשמיש, שהדגים פרים ורבים הרבה. את המרגנית הראה להן מיד ואת הכוורי לא הראה עד שהיו מצטערות להראות להן.

'גורפין מלפני הפטם ומסלקין לצדדין מפני הרעי'. יש מפרשים [דלא כפרש"י] 'לפני הרעי' – היינו שור של מרעה, כלשון הכתוב (מלכים-א ה) ועשרים בקר רעי. שור זה אינו מעונג ורגיש כשור של פטם [וכמו שאמרו בירושלמי כאן: 'מה שהפטם מותיר הרעי אוכל'], הלכך אינו גורף הזבל לגמרי מפניו אלא דיו בסילוק לצדדים (כן הביא ב'חדושי הר"ן' מרבנו יהונתן, וכתב שזה הפירוש עיקר. וכן משמע בפירוש רבנו חננאל ובמאירי. וע' גם בירושלמי כאן. וע' בהגהות מהר"ץ חיות והגהות הגרי"ש נתנון למשניות; עיונים בדברי חז"ל ובלשונם עמ' כז-כה; מאור ישראל).

'איבעיא להו רבנן ארישא פליגי או אסיפא פליגי'. יש לשאול מה טעם יחלקו חכמים רק בסיפא, והלא נראה שהגריפה מלפני הפטם חמורה יותר שעיקרה הזזת פסולת, כמו שפרש"י שגורפים כדי שלא תתערב העפרורית [אמנם ברמב"ם (שבת כו, יט) נראה שעיקר הגריפה במאכל ולא בפסולת], משא"כ סילוק התבן והשעורים. ואפשר כיון שהגריפה ברישא נועדה לצורך פיגוי המקום, יש להתירה יותר מסילוק התבן שהוא לצורך שמירת התבן עצמו [כמו שמצינו חילוק זה בטלטול כלי שמלאכתו לאיסור, שלצורך מקומו מותר ולצורך שמירתו אסור] (עפ"י שפת אמת).

## דף קמא

'הקש שעל גבי המטה לא ינענענו בידו'. מדובר בקש שלא ייעדוהו לשכיבה, ועתה הוא בא לשכב עליו ולשוטחו לשכיבה שלא יהא צבור וקשה, אבל היה מיועד לשכיבה – מותר בטלטול. [וגם בסיפא שהתירו כשהיה עליו כר או כסת, אין מדובר במחשב עליו ומיעדו לשכיבה אלא שישן עליו מבעוד יום] (עפ"י רש"י ור"ן נ. וכן הובא במשנ"ב שיא ס"ק לא).

**'אלא מנענעו בגופו'**. אודות טלטול בגופו – ע' במובא לעיל (קכו) שדעת הרבה פוסקים להתיר, ואילו החזון-איש אסר. ופירש שלא הותר אלא בכגון נענוע הקש בגופו שאין שם טלטול על פעולה זו אלא שם תשמיש השכיבה, ואפילו מתכוין לנענע את הקש מותר לפי שבמעשיו אין היכר טלטול אלא שכיבה על המטה, משא"כ בשאר טלטול מוקצה בגופו.

ע"ע בהערות הגרשו"א בסוף ספר שמירת שבת כהלכתה שהאריך להוכיח מדברי הפוסקים להתיר. וע"ע להלן קנא.

**'האי פוגלא מלמעלה למטה שרי'**. ואם תאמר, מה טעם לא יאסר הצנן משום 'בסיס לדבר האסור' – תרצו בתוס' (קכג.) שמדובר במניח על מנת ליטלו, ואין נעשה בסיס אלא במניח על מנת להשאירו שם במשך כל השבת (וכן הורה רבנו תם – בספר הישר רמז; תוס' מד. ד"ה דכ"ע; נא. ד"ה או).

ויש מתרצים שאין האוכלים נאסרים משום 'בסיס לדבר האסור' בכגון זה, שהרי העפר משמש את האוכל ולא להפך. וכך הכרעת הפוסקים להלכה (ע' שו"ת הרא"ש כב, ה; רמ"א שי"א, ח ובמשנ"ב. וע"ע מרכבת המשנה ואור שמח שבת כה, טו; בית ישי יד).

**'מאן דסחי במיא לינגיב נפשיה ברישא והדר ליסליק, דילמא אתי לאתויי ד' אמות' – אבל ההולך בחוץ ומטר סוחף ניתך עליו – מותר.** וטעם הדבר לפי שהמים שבבגדים בטלים לגביהם ואפילו הם מרובים, והמים שחדרו והגיעו לגופו – מעטים הם ואין בהם שיעור חשוב לענין הוצאה, אבל העולה מן הרחצה כשהוא ללא בגדים, המים שעל גופו מרובים ויש בהם שיעור שיכולים להתכנס לכמות גדולה, לכך גזרו עליהם.

ובזה מובן מה שאמרו (להלן קמו): מי שנשרו כליו במים מהלך בהם ואינו חושש – כי שם מדובר כשהוא לבוש, שאז המים בטלים לבגדיו, כאמור (הר צבי, בבאור דברי הבית-יוסף שכו).

והט"ז (שכו סק"ב) פירש, לפי שלא גזרו חכמים בדבר שאי אפשר להמנע ממנו, שהרי אדם הולך ברשות הרבים ולפתע ניתך עליו מטר.

לפום ריהטא נראה עוד על פי מה שכתבו הרבה פוסקים שדבר שאינו מתכוין אפילו הוא 'פסיק רישיה', אם לא נחא ליה והוא איסור דרבנן – מותר (ע' במובא בסיכומים לעיל קג), אם כן יש לומר שלא אסרו אלא בשוה ורוחץ במים, שאפשר ונוח לו במים שעליו שהרי עושה זאת להנאתו, והוי 'מתכוין' בהוצאה זו (ע' מאור ישראל כאן). אבל במטר היורד עליו או נשרו כליו למים הרי זה פסיק רישיה דלא נחא ליה, והלא אפילו ברשות הרבים גמורה אין בדבר איסור תורה שהרי זו הוצאה שלא כדרך [וכמו שאמרו (קכח): בנושאת שמן בשערה, דהוי שלא כדרך], הלכך הוי פס"ד בדרבנן ולא נחא ליה.

אך אפשר כיון שהמלאכה עצמה היא מדאורייתא אלא שעושה שלא כדרך, אסור אף בפס"ד דלא נח"ל, ולכן לא נחא לאחרונים בטעם זה. ועוד, לפי טעם זה צריך לצאת לכאורה שלרבי יהודה האוסר דבר שאינו מתכוין וגם מחייב על מלאכה שא"צ לגופה, היא אסור לילך ד' אמות כשמי גשמים עליו, וזה לא שמענו – לכך כתב הבית-יוסף שאותם מים מועטים הם ואינם חשובים לענין הוצאה. ולהט"ז צריך לומר שלא גזרו כאן בהוצאה שלא כדרך אף לרבי יהודה.

**'כחו בכרמלית לא גזרו' – ע' במובא לעיל ק:**

**'הא בנין חקלאה הוא' – בנין גרוע של כפריים.** ואף על פי שגם בנין כזה אסור מדרבנן, כאן מותר מפני כמה טעמים; לפי אינו עושה דרך בנין [והרי לא אמרו אלא 'מי חזי כבונה'], וגם אינו מתכוין לכך [ו'פסיק רישיה' דלא נחא ליה באיסור דרבנן מותר. עתוס' קג.], או מפני שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה, הלכך התירו לו לקנח טיט שעל רגלו משום צער. ולפי טעם זה אין להתיר אלא בטיט שעל רגלו שמצער וולא בטיט שעל נעלו, וכן דעת הב"ח (שב"ח). ואולם הרמ"א פסק להתיר לקנח על הכותל גם בנעל (וכן הכרעת המשנ"ב להתיר. וע' גם במאור ישראל כאן).

**'לא ליהדוק איניש אודרא בפומא דשישא'.** מדובר בהידוק מוכין לחים, או מטלית לחה, אבל ביבישים אין איסור (משנ"ב ובאה"ל שכ, טז עפ"י ר"ח).

**'טיט שעל גבי בגדו מכסכו מבפנים ואין מכסכו מבחוץ'.** פרש"י שאין זה 'מלבן' ממש שאין נותן מים. ואף על פי שהמנער טלית חדשה מן העפר, לדעת רש"י (קמו רע"א, דלא כר"ח בתוס' שם) חייב חטאת (כן הקשה הגרעק"א) – שונה כאן שאינו אלא מסיר הטיט אבל עדיין נשאר רושם הלכלוך עליו והדרך להעבירו על ידי מים, אבל שם ע"י הניעור מצחצח את הבגד והוא תיקונו (שער הציון שב, מא. ויש מי שפסק על תירוץ זה, כי אעפ"י שנשאר רושם הלא הועילו מעשיו שנתלבן הרבה ואינו מאוס כל כך. ע' דובב מישרים ח"א סא, ב). ויש מי שתירץ שכאן מדובר בבגדים לבנים או צבעונים, ורק בשחורים אמרו שחייב בניעור (דובב מישרים שם).

לפי תירוץ זה יוצא שבשחורים אסור לכסכו מבפנים, ואילו מסתימת הגמרא והפוסקים אין נראה כן. גם יש להעיר שלפי מה שכתב בבאה"ל (שב, א) ועוד פוסקים שהחילוק המבואר בגמרא (קמו). בין שחורים חדשים לשאר בגדים לא נאמר אלא בסתמא, שבאלו רגיל להקפיד עליהם באבק או בטל ובאלו לא, א"כ לכאורה בטיט לא מצינו לחלק בין סוגי הבגדים לענין הקפדה. ועל כן נראה לישב שמדובר שאינו מקפיד על הטיט, או בענין שגם לאחר שמסיר הטיט נשאר כתם והרי הוא מקפיד עליו, נמצא שעל ההפרש שבין ממשות טיט לכתם אינו מקפיד כל כך – על כן מותר בכל הבגדים בלא מים.

**(ע"ב) 'אמר רבי אלעזר אמר רבי ינאי: מגררין מנעל חדש אבל לא ישן. במה מגרדו? אמר רבי אבהו: בגב סכין. אמר ליה ההוא סבא: סמי דידך מקמי הא דתני רבי חייא: אין מגררין לא מנעל חדש ולא מנעל ישן'.** הטעם הוא מפני שממחק (= מחליק) את העור. [כן כתב רש"י ושאר מפרשים. ואולם ברמב"ם (כב, יח) משמע שאסור משום מלאכת 'מלבן'. ובכך מתישבת לשון הברייתא לעיל, שכוללת דין זה עם כיבוס הבגד. באור הלכה]. ואף על פי שאינו מתכוין לכך ומסתבר שאינו 'פסיק רישיה ולא ימות' הוא – אעפ"כ אסרו מפני שפעולה זו היא פעולת ממחק ממש (עפ"י חדושים ובאורים טז, יא). לפי זה כתבו הפוסקים: אין לגרר הבוץ הדבוק במנעל על ידי מתקן ברזל חד העשוי לכך, משום החלקת המנעל. ואף כשהוא עבה מחמיר המגן-אברהם [דלא כהט"ז] – אלא יש לקנח בכותל או בקורה או בקצה המדרגות.

ואולם אם מקנח בנחת כתבו הפוסקים שאין להחמיר כי בזה אין חשש ממחק, ובפרט כאשר הטיט לח בודאי אין להחמיר, שאין כאן אלא קינוח בעלמא.

ואם הטיט יבש – יש מחמירים לכתחלה שלא לקנחו כלל, מטעם אחר – משום 'טחינה'. ואע"פ שאין צריך לכך והרי זו מלאכה שאין צריכה לגופה, מכל מקום אסור מדרבנן (עפ"י משנה ברורה ובאור הלכה שב, ב-ה) [וע"ש ס"ק לח שנראה שנקט לעיקר כהט"ז שמותר בברזל עבה]. ובשו"ע הגר"ז (שם) ובקיצור שלחן ערוך (פ, מ) סתמו ולא חילקו בין לח ליבש.

## פרק אחד ועשרים

**'אף מעלין את המדומע באחד ומאה'.** תרומה שנפלה לחולין, אחד למאה – בטלה, אלא שהצריכו חכמים להעלות מהתערובת כפי כמות התרומה שנפלה ואסור לאכול מהתערובת קודם הרמה זו. ואומר

רבי יהודה שמותר להרים בשבת ואינו נחשב כ'מתקן' כמבואר בגמרא הטעם, מפני שיכול לייחד לה מקום במחשבתו ללא הרמה בפועל, הלכך ההרמה אינה נחשבת תיקון. (ע' תרומת הדשן נד, וכן בחזון איש דמאי טז, טו טז, ה שהוכיחו מהסוגיא ומהראשונים שאין התר לאכול קודם הרמה. וע"ע בשפת אמת פירוש נוסף למשנתנו). להלכה לא קיימא לן כרבי יהודה – משום שאנו נוקטים שאין די בקביעת מקום בצד אחד אלא צריך להעלות בידינו, הלכך נחשב כ'מתקן'. אכן איסור שנתערב בהתר יבש ביבש, שמותר מן הדין באכילה – מותר להשליך אחד בשבת, משום שההשלכה אינה אלא מצד חומרא (ע' רמ"א י"ד קט), ומן הדין מותרת התערובת גם ללא השלכה (עפ"י מגן אברהם שכג סק"ז, ומחצית השקל שם).

**רבא כרבי נתן סבירא ליה דאמר חי נושא את עצמו.** אף על פי שחכמים מודים לרבי נתן באדם, ורק בבעלי חיים נחלקו הואיל ומשמטים את עצמם ומכבידים (כדלעיל צד). – נראה מכאן שקטן דינו כבעלי חיים שמשמט עצמו. ושמא מדובר בקטן בן יומו שאין יכול להלך בכחות עצמו כלל (עפ"י תוס' לעיל צד. וכן היא דעת רוב הראשונים, שקטן שאינו יכול להלך בעצמו, הנושא ברשות הרבים חייב. כן כתב המשנה-ברורה (שח ס"ק קנד). ובחזו"א (מה, ג) צידד שמא הלכה כרבי נתן. [והשם כתב 'בן יומא' שכתבו התוס' – לאו דוקא, אלא כל שאינו יכול להלך בעצמו. ובשו"ת אגרות משה (י"ד ח"א ב) צדד שדוקא הוא, שאינו מגביה עצמו גם כשמחזיקים אותו]. וכתב המשנ"ב שם: לדין שאין מצויה רשות הרבים גמורה, יש להקל על ידי נכרי. אבל על ידי ישראל אסור אף בכרמלית, גם בקטן שיכול להלך בעצמו. 'יש מהמון שנכשלין בזה, שנושאים קטנים על כתפיהם, וטעותן הוא מפני שהקטן יכול לילך בעצמו, וסגנה היא דאיסור דרבנן יש בכל אופן'. ובאופן שהקטן בוכה באמצע הדרך ואינו נרגע – ע' בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד צא, א שצדד משום שבות דשבות במקום צער). ויש מפרשים 'רבי נתן' לאו דוקא לאפוקי מדרבנן, אלא כלומר כסברת רבי נתן, שאותו שמענו בפירוש שאומר כן, אך אפשר שגם חכמים מודים בדבר (עפ"י רי"ד וריטב"א).

**אמרי דבי רבי ינאי: בתינוק שיש לו גיעגועין על אביו...'** וכן נפסק להלכה, שאין התר ליטול ילד קטן ובידו מוקצה אלא אם יש לו געגועים על אביו וקיים חשש שיחלה אם לא ירימוהו. וגם אינו רוצה להשליך המוקצה מידי (עתוס'). ויש לשאול הלא טלטול מן הצד הוא זה שהרי אינו נוגע במוקצה באופן ישיר, וקיימא לן טלטול מן הצד לצורך דבר אחר – מותר, ואף כאן הלא מטלטל לצורך נשיאת הקטן ולא בשביל המוקצה. וצריך לומר שנחשב כטלטול בידיים מפני שהדבר רגיל ואין כאן שום שינוי. והרי"ד (בתוספותיו ובפסקיו) פירש שאמנם טלטול מן הצד הוא, אלא שאין טלטול מן הצד מותר רק לצורך. ועל כן מקשה הגמרא על רבא, לדבריה שטלטול תינוק חי עם כיס בצוארו נחשב כמטלטל את הכיס בעצמו, מדוע מותר ליטול תינוק שבידו אבן ואין מצריכים אותו להשליך את האבן תחילה. ודוחה, לעולם טלטול [מן הצד] הוא ומדובר שהאבן נצרכת לתינוק לשחק בה לפי שיש לו געגועים, הלכך מותר לטלטל התינוק שבידו אבן שהרי זה טלטול מן הצד לצורך. ולפי זה מותר אף ללא סכנת חולי. ואולם מרש"י ותוס' והר"ן משמע שאין סוברים כן אלא טלטול גמור הוא ולא מן הצד כאמור, ולכן אין התר אלא בחשש חולי (עפ"י הגרש"ז אייערברג זצ"ל, מובא בשמירת שבת כהלכתה פרק כב הערה צט). א. יש מקום לסברה נוספת על פי דברי החזו"א (מו, ב) שכיון שהוא נצרך לאבן לשעשע בה התינוק, נחשב הטלטול גם לצורך דבר האסור ולא הותר בזה טלטול מן הצד. ואולם מדברי התוס' נראה שאין סוברים כן וכמוש"כ החזו"א. וצ"ע. ב. הריטב"א הזכיר כמה פעמים שזהו טלטול מן הצד וכדברי הרי"ד, אלא שכתב שלא הותר רק משום געגועי תינוק על אביו אבל בלאו הכי אין להתיר, כי לא התירו טלטול מן הצד אלא לצורך אוכל נפש ושאר צורכי שבת.

ג. לפי כל הדעות לא הותר לטלטל מוקצה באופן ישיר משום געגועי התינוק כגון ליטול מוקצה כדי להביא לו [והלא אפילו באוחו התינוק דינר אסרו, שמא יבוא ליטלו בידו], ואף אם אנו מחשיבים נשיאת תינוק עם אבן בידו כטלטול שלא מן הצד, קל הוא מטלטול גמור מפני שכח אחר נושא את המוקצה. וכן מבואר בחזו"א מז, ג (וע' או"ח שכה, יז במגן אברהם ובהגר"א ופמ"ג, לענין האכלת מוקצה לקטן. וע"ע תהלה לדוד שט סק"ב; שבט הלוי ח"ה מג, א וח"ח עז, ב [וצ"ע במש"כ בח"ה שם שלרש"י לא התירו לאחוז ביד תינוק עם אבן אלא במקום סכנת חולי – והלא באבן לא מצינו איסור כלל באוחו בידו, ואף בלא געגועים, רק בדינר בלבד אסרו שמא יביאנו בידינו כשיפול, כממשמעות דברי רש"י ושאר פוסקים]).  
ונראה שאם התינוק נושא מוקצה מן הצד, מותר לשאת את התינוק אף ללא חשש שיחלה, שלא יהא חמור מאילו הגדול עצמו מטלטל מן הצד לצורך.

## דף קמב

**'לא שנו אלא אבן אבל דינר לא'.** לכאורה י"ל שנקטו דינר בדוקא ולא מטבע פחותה, פרוטה או מעה – שלא אסרו שמא יבוא אביו ליטלו בידיו אלא בדבר חשוב ובעל ערך (ע' קדושין יב. [ובתוס' שם יא: ד"ה והרי], שרק דינר הוא בגדר 'דבר חשוב').

**'ונינקטינהו בידים – כדרכי אלעי אמר רב: בפירות המיטנפין, הכא נמי בפירות המיטנפין'.** נראה שאין טעם ההתר משום הפסד אלא משום שהטלטול מתייחס אל הפירות המותרים ולא אל האבן. וכן בתרומה טמאה עם הטהורה. אלא שאם אפשר לו לנער ואינו מנער, מתייחס הטלטול גם אל המוקצה, אבל כאשר בניעורו יהיה הפסד הרי ניכר שאין הטלטול משום צורך המוקצה בטלטולו אלא על כרחו הוא מטלטלו. [ואפשר שזו כוונת הרמב"ם (כה, טז) במה שכתב 'ובמקום הפסד לא גזרו' – וצריך באור, לא יטלטל ולא יפסיד. ועוד, הלא גם לצורך מקומו התרנו לטלטל כבסמוך. אלא יש לפרש כוונתו כיון שטלטול המוקצה הוא משום הפסד לכך לא גזרו כאמור] (עפ"י חזו"א איש מז, כב).

**'הכא בכלכלה פחותה עסקינן דאבן גופה נעשית דופן לכלכלה'.** מדברי התוס' מבואר שהאבן אינה מהודקת לכלכלה להחשב כמותה אלא סותמת הפירצה שבכלכלה וזקוק לה להיותה מונחת שם, לכן אי אפשר לו לנער.

ואולם הרמב"ם (בהלכותיו) והטור מפרשים שהידק את האבן לכלכלה ופקע ממנה שם 'מוקצה' (כענין שאמרו לעיל קכה:), ולפי זה מותר אף בכלכלה ריקנית (עפ"י חזו"א מז, כב).

**'לא שנו אלא שטהורה למטה וטמאה למעלה'.** ואם תאמר הלא הטהורה נעשית בסיס לטמאה ותאסר הטהורה והכלכלה? יש לומר מפני שהניח עליה את הטמאה במקרה ולא בכוונה תחילה לצורך מסוים, הלכך דינו כדין 'שוכח' (עפ"י מגן אברהם שט סק"ו. ויש חולקים וסוברים שזהו בכלל 'מניח' ואסור (ע' ב"י שם מתרומת הדשן). אך דעת כמה אחרונים כמג"א, ובמקום הצורך יש להקל – ע' משנ"ב שם סק"ח ושער הציון).  
ויש אומרים הטעם שלא נאסרה הטהורה, לפי שאין אוכל נעשה בסיס (עפ"י במאירי כאן בשם 'יש מפרשים').

**'ואמאי הא קא מתקן? – רבי יהודה כר' אליעזר סבריא ליה דאמר תרומה בעינא מחתא...'** ואם תאמר, הלא מודה רבי אליעזר שקודם שהעלה הסאה הכל אסור באכילה ולאחר שהורמה הותר השאר

יש מי שכתב שעתה נוהגים לגרוף האבוס של סוס כיון שהגריפה מועטת ואינה כאבוס של פטם. ועוד שאין לנו אבוס של קרקע (עפ"י ערוך השלחן סוס"י שכו).  
נוטלים (התבן) מלפני בהמה זו ונותנים לפני בהמה זו בשבת. ופרש אביי על פי הברייתות: נוטל מלפני חמור ונותן לפני שור אבל לא להפך, שהשור מטיל רירים ומאכלו נמאס לבהמה אחרת, הלכך טלטול שאינו ראוי הוא.  
ויש מחמירים בכל שני מיני בעלי חיים שעל פי רוב אין אחד אוכל ממה שאכל המין האחר. ואם יודע שיאכלו – מותר (עפ"י פוסקים).

## דף קמא

**רכט. מה דינו של טלטול מן הצד, בגופו או על ידי דבר אחר?**

שנינו, הקש שעל גבי המטה (וסתמו להסקה, ולא יעדו לשכיבה. רש"י ור"ן ג.) – לא ינענענו בידו אלא מנענעו בגופו. [ואם היה מאכל בהמה או שהיה עליו כר או סדין (ששכב עליו מבעוד יום, ואעפ"י שלא ייחדו לכך ולא חישוב עליו. רש"י ג.) – מנענעו בידו]. ומכאן הוכיחו בבית מדרשו של רב שטלטול מן הצד אין שמו טלטול, ודלא כרב נחמן שאסר לשלוף צנןן טמון באדמה כאשר צדו הצר למעלה, מפני שמגביה ומטלטל עפר בשליפתו. וגם רב נחמן חזר בו והתיר (לעיל קכג. ושם משמע שנחלקו תנאים בענין זה).  
א. מברואר בפוסקים [עפ"י הסוגיא לעיל מג: שרב אסר טלטול המת מן הצד] שטלטול על ידי דבר אחר אינו מותר אלא לצורך דבר המותר, אבל לא לצורך הדבר המוקצה. ואולם טלטול בגופו מותר אפילו לצורך המוקצה. ויש אומרים רק לצורך השבת (ע' שו"ע הגר"ז רעו בקו"א).  
ודעת החזו"א (מו, יב-ג) שטלטול בגופו אינו מותר אלא כשאין זה מעשה מובהק של טלטול, וכגון טלטול הקש ע"י גופו כששוכב, אבל כשמטלטל ברגלו באופן הניכר הרי זה טלטול גמור ולא טלטול מן הצד. ודעת הרבה מן הפוסקים שבכל אופן מותר (משנ"ב שח. וכן האריך הגרשו"א בהערות שבסוף ספר שמירת שבת כהלכתה. וכן נקט לעיקר בשבט הלוי ח"ח ג. וע' גם בראש ספר שלמי יהודה בשם הגריש"א שליט"א להקל במקום הצורך).  
ב. יש מהראשונים שכתבו שלא הותר טלטול מן הצד אלא לצורך אכילה או צורך השבת וכד' (ערי"ד וריטב"א להלן ר"פ 'נוטל').

**רל. אלו הלכות נאמרו בסוגיא לענין הפעולות והשימושים דלהלן?**

- א. שימוש במכבש בגדים בשבת.
- ב. הַדְק פלפלים.
- ג. רחיצה במים בחוץ.
- ד. קינוח טיט מעל רגלו או מנעלו.
- ה. גירוד טיט מעל הבגד והמנעל ע"י סכין או כסכוס וכד'; [הסרת טינוף מעל בגד או עור].
- ו. סיכה ושימון לרגל ונתינתה במנעל או בסנדל.
- ז. יציאה החוצה בנעלים או בגדים מרופטים או כאלו שאינם תואמים למידת הגוף.
- ח. שמיטת מנעל מהאימוס (= תבנית רגל, דפוס) הנתון בתוכו.
- ט. ישיבה והתעסקות בפתח המבוי.
- י. צידוד חבית על הקרקע, לישיבה היטב.
- יא. הידוק מוך בפי הפך.

א. מכבש של בעלי בתים – מתירים (שהוא צורך שבת ליטול הבגדים), אבל לא כובשים (שהוא צורך חול רש"י). ואולי כוונתו משום עובדין דחול). והרש"ש צדד שהטעם הוא שמא יתקע). ושל כובסים – לא יגע בו (שעשוי לתקן הבגדים ונתחב בהידוק חזק והתרתו דומה לסתירה. רש"י; א"ח שב,ד). רבי יהודה אומר: אם היה מותר מערב שבת – מתיר את כולו ושומטו.

נחלקו דעות הפוסקים להלכה במכבש של אומן שהיה מותר קצת מערב שבת; יש אוסרים להתיר כולו (מ"א בשם מ"מ) ויש מתירים (עפ"י א"ר והגר"א). ואם היה מותר כולו, לדברי הכל מותר לשמוט כליו ממנו (רעק"א, מובא במשנ"ב שב סקכ"א).

ב. רב יהודה התיר לדוך פלפלים בקת הסכין אחד אחד. ורבא התיר אף הרבה ביחד, שהרי משנה.

א. רבנו חננאל ורב אחאי מפרשים שמדובר ביום טוב [אבל בשבת לא התירו לדעתם שום מלאכה ע"י שינוי. עפ"י מאירי; שו"ת מהר"ח או"ז לא]. ואילו הר"ף והתוס' ושאר ראשונים נקטו לפרש בשבת. וכן נפסק להלכה (או"ח שכא,ז). ויש ראשונים שכתבו שאעפ"י שמותר, נכון להחמיר מפני מראית העין. ב"י שם בשם סמ"ק ועוד). ואפילו הרבה ביחד מותר, כרבא שהוא בתראה (כן דעת רוב הראשונים, וכמו"כ בב"י וכן פסק בשו"ע – ויש שפסקו כרב יהודה להצריך אחד אחד. ע' מאירי; ארחות חיים הל' שבת). ודוקא למה שצריך לשבת (פמ"ג, מובא במשנ"ב). ויש מתירים רק לצורך הסעודה הסמוכה (עפ"י עולת שבת ופמ"ג).

ב. כשם שמשנה בקת כך משנה בכלי שדכים בתוכו, הלכך לא ידוך במכתשת אלא בקערה או על גבי שולחן וכד' (או"ח שם שכא,ז). ולפרר ביד ודאי מותר (שבולי הלקט, מובא במשנ"ב סקכ"ט). וכתבו אחרונים שאין לחתוך פלפלים או שאר תבלינים בסכין דק דק [וכדין חיתוך ירקות] – אלא בקת הסכין. ואם כוונתו לאכול לאלתר משמע שמותר וכ"מ בבאור הגר"א, ובא"ר נשאר בזה ב'צריך עיון' (עפ"י משנ"ב ושעה"צ שם). ויש מחמירים (עפ"י שו"ע הגר"ז ופמ"ג, שתבלינים אינם דומים לאכלים).

ובאופן שצריך לדוך דיכה יתרה והוא טורה מרובה, כגון מאכל העשוי מכתיתת אגוזים עד שנימוחים לגמרי ונבלעים במאכלים אחרים, נראה שאסור (ע' רב פעלים או"ח ח"א יט אודות עשיית 'מדגוגה').

ג. כשם שמותר בפלפלין כך מותר בשום על ידי שינוי, אם רוצה לפזר שחיקתו על תבשיל, אבל לא ישחקנו כדי לעשות ממנו מאכל, להוסיף לו חומץ וכד' – מפני שנראה כלש (תורי"ד קמה:).

ג. אמר רב יהודה: הרוחץ במים, ינגב עצמו תחילה ואחר כך יעלה, כדי שלא יעביר ד' אמות בכרמלית [אבל בעצם הרחיצה אין איסור, כי דחיפת המים בכחו בכרמלית – לא גזרו].

א. כתבו הפוסקים שנתפשט המנהג שלא לרחוץ כלל בנהר או במקוה מים, מפני שמצוי לבוא לידי סחיטת שער ועוד טעמים, אבל ידיו ורגליו מותר לרחוץ בנהר כשמנגב קודם שילך ד' אמות (מובא במשנ"ב שכו ס"ק כא).

ב. לפי גרסתנו בגמרא משמע שאין לו לעלות כלל מהנהר קודם שינגב עצמו. ואילו לגרסת הר"ף והרא"ש מנגב מיד בעליתו מהנהר ולא ילך כשהמים עליו. ובפמ"ג כתב שהוא הדין כשמחצית מגופו מחוץ למים אל ילך ד' אמות, שנמצא מטלטל המים שעליו (עפ"י משנ"ב סקכ"ב ושעה"צ).

ד. טיט שעל גבי רגלו; לדברי אביי או רב יהודה, מקנחו בקרקע ולא בכותל מפני שנראה כבונה. לדברי רבא – בכותל [שבנין גרוע הוא] ולא בקרקע, שמא ישוה גומות. מר בריה דרבינא אסר בשניהם, ולדבריו יקנח בקורה. ורב פפא התיר בשניהם.

א. נחלקו דעות הפוסקים להלכה; יש מתירים בכותל אבל לא בקרקע (בה"ג ועוד, וע' מלחמות ה'). וכן הדעה הסתמית בשו"ע, ויש מי שאוסר אף בכותל (הרי"ף בשם יש אומרים, ומוזכר בשו"ע). ויש שמתיר בשניהם (הרו"ה הרא"ש [שהרי רב פפא מאחר מרבא, הגם שהיה תלמידו. ערו"ה ורשב"א], הובא ברמ"א). וכן נקט הט"ז להלכה. ויש מהאחרונים שכתבו שנכון להחמיר בשניהם כדעה השניה. ונראה שבכותל ודאי יש לסמוך להתיר כדעת השו"ע, שכן היא דעת רוב הראשונים (משנ"ב שב סק"ח – עפ"י בה"ג רמב"ם רמב"ן מ"מ רו"ה רא"ש מאירי רבנו ירוחם והטור. ויש להוסיף דעת התור"ד שלא אסרו בגמרא מחשש השוואת גומות אלא לרבי יהודה האוסר דבר שאינו מתכוין, אנו קיי"ל כרבי שמעון). ואף לדעות המתירות בקרקע, צריך להזהר שלא יקנח במקום גומה, שעיי"כ ישוה אותה (שם). ב. קינחו על אבן גדולה שאינה נדה בקינוח, או בכותל של עץ [וכן בחידודי המדרגות] – מותר לכל הדעות (עפ"י משנ"ב שב ס"ק כו ושעה"צ, וסק"ה ע"ש).

ג. לדעת השו"ע ועוד פוסקים, מותר בכל זה גם בטיט שעל גבי מנעל. והב"ח החמיר בזה משום חשש ממוק. ולדינא, בטיט לח ודאי יש להקל, אבל ביבש יש מקום להחמיר כדעת הב"ח וגם נכון ליהרהר בזה מטעם 'טוחן'. ואולם טיט יבש שעל הרגל יש להקל לקנח בכותל (פמ"ג), וכן מותר לרחצו במים ואין לחוש משום גיבול 'כלאחר יד' – שבמקום צער לא גזרו חכמים (עפ"י באור הלכה שב, 1).

ה. אמר רב כהנא: טיט שעל גבי בגדו – מכסכו (= משפשפו) מבפנים ולא מבחוץ. וכן יכול לגררו בצפורן (כן שנו בברייתא).

א. כמו כן יכול לגרר בגב סכין, ואפשר אף בחודו (עפ"י בית יוסף ועוד, מובא במשנ"ב שב ס"ק לד). ב. יש אומרים שהתיר זה אמור רק בטיט לח אבל ביבש אסור לכסכו או לגרר משום שעיי"כ הטיט מתפורר והריהו 'טוחן' (רבנו פרץ; שו"ע שב, 1. ומ"מ אינו חייב, דהוי מלאכה שאין צריכה לגופה. וי"א שאפילו למחייבים על משאצ"ג אין נחשב 'טוחן' מדאורייתא כשאין לו צורך בדבר הנטחן. עט"ז ושו"ע הגר"ז; אג"ט טוחן לה). ועל ידי נכרי מותר (אחרונים).

ג. אם אין שם ממשות טיט אלא כתם; לדעת הט"ז מותר לגרד בצפורן או לכסכו מבפנים כדי להסיר המראה. והמשנ"ב מפקפק בזה ודעתו לאסור משום שמכוין לצחצח הבגד (משנ"ב ובאה"ל שם, וע' גם באה"ל בסעיף א סד"ה עליה).

טיט שעל גבי מנעל; לפי ברייתא אחת מגררו בגב סכין, ואמרו בשם רבי ינאי שאין התיר אלא במנעל חדש אבל לא ישן (שקולפו ונמצא 'ממוק'). ולפי מה ששנה רבי חייא אין מגרדים לא מנעל חדש ולא מנעל ישן.

כן נקטו הפוסקים להלכה, לאסור אף במנעל חדש. ודוקא גרירה בסכין [או בצפורן]. הגהת שו"ע] אבל קינחו בכותל ובקורה מותר כנ"ל. וכן מותר לקנח בנחת על מתקן ברזל העשוי לכך, אך לא בחזקה (עפ"י משנ"ב ובאה"ל שב, 1 ה; שש"כ טו, לט).

[היתה על הבגד לשלשת (= צואת עוף וכד') – מקנחה בסמרטוט ולא במים, ששריית הבגד זהו כיבוס. היתה של עור – נותנים עליה מים עד שתכלה (משנה קמב: ורש"י), אבל לא יכבס ממש כי בעורות רכים יש תורת 'כיבוס' (רש"י עפ"י זבחים צד. – כרבא)].

א. מדברי השו"ע משמע שרק שפשוף אסור בעור, אך להלכה נראה שיש להחמיר בכל כיבוס במים (= פעולת ניקוי נוספת, מלבד העברת המים), אף ללא כיסוס (עפ"י באור הלכה שב, ט ועוד).  
 ב. כתבו הפוסקים שמפות ניילון וכד' [בלא אריגה], יש להחמיר ולדונם כעור (ע' ש"כ טו, מ; שבת הלוי ח"ה לו). ויש מקלים יותר, להתיר אף בשפשוף (אור לציון ח"ב כד, ו. וע' אג"מ יו"ד ח"ב עו שנקט מעיקר הדין להקל אלא שראוי להחמיר שלא לשפשף בידים בחוזק).  
 וכן נחלקו הפוסקים במפה או בגד העשויים מחומרים סינטטים מעשה אורג, האם דינה כבגד ואסור לשרותה במים (עפ"י אור לציון ושבת הלוי שם), אם לאו (שש"כ טו, ו).

ו. לא יסוך את רגלו שמן והוא בתוך המנעל או בתוך הסנדל, אבל סך את רגלו שמן ומניח בתוך המנעל או בתוך הסנדל [וכן סך כל גופו שמן ומתעגל על גבי קטבליא של עור ואינו חושש]. ובלבד שאין בשמן כדי שיעור עיבוד אלא שיעור ציחצוח. ואם מכוין לצחצוח הנעל – אסור בכל אופן (כמסקנת הגמרא).  
 א. כתב הרמב"ם שאין איסור אלא במנעל חדש, שע"י השמן מרכך את העור, אבל במנעל ישן אין חשש עיבוד. ובספר חיי אדם אוסר אף בישן, בפרט בזמן הזה שרבים עמי הארץ ויבואו להקל אף בחדשים (מובא במשנ"ב שכו סקי"ב). וצ"ע במנעלים דידן שיתכן ואף בחדשים אין השמן מרכם וגם אין זה כדרך עיבוד א"כ שמא יש להקל בישנים עכ"פ).  
 ב. אם כוונתו להשחיר את המנעל ע"י השמן, נראה שאסור משום צובע (עפ"י משנ"ב שכה סקי"ב).

ז. לא יצא קטן (-הגוף) במנעל גדול (משום שנופל מרגלו ועלול להביאו ביד), אבל יוצא הוא בחלוק גדול. ולא תצא אשה במנעל מרופט (רש"י: קרוע מלמעלה, שגנאי הוא לה ועלולה לשלפו כשיגחכו עליה. ר"ח: שהוא רפוי ומשתרבת מן הרגל), ולא במנעל חדש שלא יצאה בו שעה אחת מבעוד יום (שאשה מקפדת אם אינו מכוון למדת רגלה, אבל איש מותר בשניהם. פוסקים שג, יג).

ח. מנעל (חדש) שעל גבי האימוס (/ האימוס = דפוס); אמרו שתלוי הדבר במחלוקת רבי אליעזר וחכמים האם המנעל מקבל טומאה והריהו 'כלי' הלכך מותר בטלטול, אם לאו. ומבואר למסקנא שאם היה המנעל רפוי עליו, אינו נחשב 'מחוסר הוצאה' והריהו כלי אפילו לרבי אליעזר.  
 ולדעת אב"י שדבר שמלאכתו לאיסור אין לטלטלו לצורך מקומו, אפילו לחכמים אין התר לשלוף המנעל משום טלטול האימוס, אא"כ היה המנעל רפוי שנשמט מאליו ואין צריך לטלטל האימוס.  
 א. יש מי שכתב שלא נחלקו ר"א וחכמים אלא כשהמנעל עדין לה, אבל אם נתיבש לגמרי לדברי הכל כלי הוא [והוא הטעם שברפוי מודה ר"א – שודאי כבר נתייבש כל צרכו ולפיכך הרפה האומן את האימוס ולא הניחו בתוכו אלא כדי שלא יתמעך ויתקלקל] (עפ"י תורי"ד, עע"ש).  
 ב. הלכה כר"א המתיר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור, לצורך מקומו (כדלעיל קכג). ולפי זה מותר לשמוט הדפוס מתוך המנעל בין שהיה תקוע בחוזק בין רפוי (ט"ו). והא"ר מפקפק ברפוי, שעדיף לטלטל המנעל ולא לטלטל האימוס בידים [כי אפשר שלא התירו בצריך למקומו אלא בשאי אפשר בענין אחר]. ובמקום שקשה הדבר בודאי אין להחמיר (משנ"ב שח סקנ"ז).

ט. אמר רבא: אין לאדם לישב (וחפץ בידו). פוסקים) בפי הלחי שבמבוי (שאינו היכר לתחילת המבוי) שמא יתגלגל לו חפץ החוצה ועלול להכניסו.

הוא הדין בישיבה תחת הקורה שבראש המבוי, אבל אפשר שאם יש למבוי צורת הפתח מותר. ואולם בצורות הפתח שלנו שגבוהות מאד – אסור, ואפילו פתוח לכרמלית שהוא חשש באיסור דרבנן (הכרעת המשנ"ב שסה ס"ק כט – כהמ"א ומא"מ דלא כב"ח). ועל פתח החצר מותר, בין שפתוח לרשות הרבים בין לכרמלית – שיש בו היכר (רא"ש; או"ה שסה, ה).

י. אמר רבא: לא יצדד אדם חבית בקרקע, שמא יבוא להשוות גומות.

- א. מתוס' ומהרשב"א משמע שהחשש הוא שמא יתכוין להשוות גומות בטעות. ויש מפרשים שצידיד החבית עצמה מיישרת פני הקרקע ודאי (ע' שו"ע סוסי"י שלו ובנו"כ; קרבן נתנאל אות ח). ומדובר בחבית מלאה. וכשם שאסור ליישבה כך אין להטותה על צדה ולערות ממנה, כי בזה הוא עושה חפירה, ואעפ"י שמקלקל הוא והיא מלאכה שאינה צריכה לגופה וגם חופר כלאחר יד – מדרבנן אסור, אלא יגביהנה מהקרקע וישפוך (משנ"ב סוסי"י שלו, ממג"א – עפ"י הלכות גדולות סופכ"ד. וצ"ע מהא דתנן 'האבן שע"פ החבית מטה על צדה', ואמנם בבה"ג לא הובא דין זה, אך שאר פוסקים הביאוהו. וצ"ל שמדובר שם כשהיא נתונה על דבר אחר ולא על הקרקע. עפ"י הגר"ח ק שליט"א).
- ב. נחלקו הדעות בין האחרונים אם גזרו גם בקרקע מרוצפת. ומסתבר שאם כל בתי העיר מרוצפים אין להחמיר בזה (משנ"ב ושעה"צ שם).
- ג. אין חילוק בכל זה בין שבת ליום טוב (משנ"ב שם).

יא. אמר רבא: לא יהדק אדם מוך בפי הפך, שמא יבוא לידי סחיטה.

מדובר במוכין או במטלית לחים, אבל ביבשים מותר (עפ"י ר"ח; מג"א ומשנ"ב ובאה"ל שכ"טז). ואפילו אם עשויים לכך, ואפילו בשאר משקים שיש סוברים שאין בהם משום 'מלבן' – אסור משום 'דישה', שסוחט המשקים הבלועים במוך לתוך הכלי, ו'פסיק רישיה' הוא או קרוב לכך (עפ"י משנ"ב שם).

### פרק אחד ועשרים; דפים קמא – קמב

רלא. א. נטילת אדם עם חפץ בידו, האם נחשבת כנטילת החפץ עצמו, לענין טלטול מוקצה והוצאה מרשות לרשות?

ב. האם מותר להעלות את המדומע בשבת ולהתירו על ידי כך לזרים?

א. הנוטל אדם ובידו חפץ, נחשב כנוטל את החפץ בעצמו.

ולכן המוציא תינוק חי וכיס תלוי לו בצוארו, או שהתינוק מחזיק בידו כלי כלשהו, או על כתפו – חייב משום הוצאת הכלי, גם אם על הוצאת התינוק פטור [כרבי נתן האומר 'חי נושא את עצמו']. כן אמר רבא ותניא כוותיה.

[לעומת זאת המוציא תינוק מת וכיס תלוי בצוארו – פטור; על המת פטור משום 'מלאכה שאינה צריכה לגופה', כרבי שמעון. ועל הכיס משום שמבטל אותו לגבי התינוק המת (אגב מרירותו (רש"י ותוס'), או גם משום שאין לו בו צורך והריהי מלאכה שא"צ לגופה. תוס').]